

Tori tõugu hobuste aretusprogramm kinnitati Eesti Hobusekasvatajate Seltsi tori tõugu hobuste kasvatajate haruseltsi üldkoosolekul, 12.06.2010, Toris.

Muudatused kinnitatud: 19.12.2012, tori tõugu hobuste kasvatajate haruseltsi juhatuse poolt.

Kinnitan: Krista Sepp /

EHS tegevdirektor
allkirjastatud digitaalselt

TORI TÕUGU HOBUSTE ARETUSPROGRAMM

Õiguslikud alused

Õiguslikud alused tori tõugu hobuste (tõumärk T) aretusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on:

Euroopa Liidu õigusaktid: 92/353/EMÜ; 92/354/EMÜ; 96/78/EÜ; 504/2008/EÜ; 96/79/EÜ; 92/216/EMÜ; 90/427/EMÜ; 90/428/EMÜ, 2010/256/EL, 2010/471/EL, 204/2011/EÜ.

Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (06.11.2002; RT I 2002, 96, 566) ja sellega seonduvad õigusaktid: Põllumajandusministri 18.12.2002 määrus nr 86 „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise ning aretuseks sobivaks tunnistatud aretuslooma ja aretusmaterjali kasutamise alused” (RTL 2002, 146, 2132); Põllumajandusministri 21.12.2009 määrus nr 128 „Identifitseerimisele kuuluvate põllumajandusloomade liikide loetelu, nende identifitseerimise ning registreerimise viisid ja kord; registreerimistunnistuse väljastamise kord ja veisepassi vorm ning põllumajandusloomade arvestuse pidamise kord” (RTL 2009, 98, 1457); Põllumajandusministri 08.12.2005 määrus „Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu” (RTL 2005, 120, 1876) ja teised Eesti Vabariigi õigusaktid.

Üldine

Käesolev programm on koostatud aastateks 2011 kuni 2020. Programm hõlmab kõiki abinõusid, mis on vajalikud tori tõu aretuseks ja tori tõugu hobuste (universaalne suund) populatsiooni säilitamiseks. Programmi lahutamatuks osaks on tori tõugu hobuste (universaalne suund) säilitusprogramm. Tori tõugu hobuste aretus lähtub sotsiaal - majanduslikest vajadustest.

Aretuspiirkond ja populatsioon

Tori tõugu hobuste aretuspiirkond on Eesti Vabariik. Lisanduvad aretajad teistest riikidest, kui nad täidavad käesolevat Programmi.

Populatsioon hõlmas 2010. aastal 1376 tori tõugu hobust, sealhulgas 740 säilitusprogrammis osalevat hobust ning 636 aretusprogrammis osalevat hobust. 2012. aastal on populatsioonis 1382 tori tõugu hobust, sealhulgas 735 säilitusprogrammis osalevat hobust ning 647 tõuraamatu TB osa aretusprogrammis osalevat hobust.

Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid

Aretusprogrammi osadena esitatakse järgmised protseduurireeglid

- Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord
- Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord
- Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

- Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord
- Emaslooma seemendusandmete registreerimise kord
- Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord
- Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord.

Aretusprogrammi osad on toodud ühtsed mõlemale aretussuunale, väljaarvatud tõuraamatu jaotus, kus on erinevatel aretussuundadel erinevad nõuded ja selguse mõttes on need vastavas programmi osas eraldi välja toodud.

Programm ja tõuraamat jaguneb:

I osa Tori tõugu hobuste (universaalne suund) aretusprogramm

Tõuraamatu osa TA

II osa Tori tõugu hobuste (aretussuund) aretusprogramm

Tõuraamatu osa TB

TORI TÕUGU HOBUSTE (UNIVERSAALNE SUUND) ARETUSPROGRAMM

Selle programmi osa lahutamatuks osaks on tori tõugu hobuste (universaalne suund) säilitusprogramm.

Aretuse eesmärk

Selle aretusprogrammi eesmärgiks on tagada tori tõu genofondi säilitamine. Tori hobusetõugu iseloomustab põlvnemise ühtsus sõlmeellastest ja kohanemine kohalike söötmis-pidamis-tingimustega. Hobustel peavad olema programmi eesmärkidele vastavad jõudlusnäitajad, sest tegemist on mitmekülgse kasutusotstarbega hobustega.

Eesmärk on aastaks 2020 laiendada tori täkkude, kes on kantud tõuraamatu TA osa peatõuraamatusse, aretuses kasutamist ja seeläbi tagada populatsiooni suurenemine üle 1000 hobuse piiri. Suurendada aastas sündivate varssade arvukust vähemalt 70 varsani, kelle kolme eellastepõlvkonna jooksul ei ole kasutatud teist tõugu aretusmaterjali. Suurenema peab tori tõugu hobuste (universaalne suund) aretusprogrammis osaleva populatsiooni põlvnemise ühtlikkus ja vähenema sõltuvus komponenttõugudest. Seejuures on eesmärgiks suurendada aretajate teadlikkust paaridevaliku otsuste langetamisel ning vajadusel viiakse läbi individuaalset nõustamist.

Aretusmeetodid

Selles aretusprogrammis osalevad täkid ja märad, kes on kantud tori tõugu hobuste tõuraamatu TA ossa ja nende järglased. Tõuraamatu pidamist on täpsemalt käsitletud osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord“.

Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse § 3 lg 4 võib tori tõu (universaalne suund) aretuses kasutada vaid puhasaretust. Oluline tähtsus on liin- ja perekondaretusel, ühtlikul ja mitteühtlikul paaridevalikul. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Aretusedu saavutamise abinõud

Programmi eesmärkide saavutamiseks kasutatakse puhasaretust. Oluline tähtsus on liin- ja perekondaretusel, ühtlikul ja mitteühtlikul paaridevalikul. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Oluliseks infoks aretajatele on seejuures hobuste hindamise andmed. Täpsemad kriteeriumid hobuste hindamise kohta on toodud aretusprogrammi osas „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord“.

Tori tõugu hobuste (universaalne suund) TA osa tõuraamatut peetakse elektrooniliselt Jõudluskontrolli Keskuse serveris, algdokumente säilitatakse Eesti Hobusekasvatajate Seltsi (EHS) büroos. Andmete kogumisel, kasutamisel ja säilitamisel lähtub EHS kehtivast seadusandlusest. Tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana on EHS avaliku teenuse pakkuja. Hobuste põlvnemise ja jõudluskontrolli tulemuste andmed avalikustab EHS paberikandjal või digitaalselt (aastaraamat, koduleht jm).

Selleks, et teha vahet tori tõugu hobuste erinevate aretussuundade vahel kasutatakse erinevaid UELN koode.

Aretusprogrammi täitmiseks vajalik aretusloomade arv

Populatsioon hõlmas 2010 aastal 1376 hobust, sealhulgas 740 säilitusprogrammis osalevat hobust. 2012. aastal hõlmab populatsioon 1382 hobust, sealhulgas 735 säilitusprogrammis osalevat hobust, sugumärasid 255, eeltõuraamatus olevaid märasid 189, sugutäkke 33 ja eeltõuraamatus olevaid noortäkke 92.

Tori tõugu hobuste tõuraamatu andmeid säilitatakse elektrooniliselt Jõudluskontrolli Keskuse serverites (www.jkkeskus.ee/uushobu).

Tõu iseloomustus

Tori tõug baseerub 1856. aastal asutatud Tori Hobusekasvanduse ja 20. sajandi alguses väljakujunenud tori hobusetõu päritoluga soojavereliste hobuste populatsioonil, kus teatud aretusetappidel on suuremat geneetilist mõju avaldanud tori tõu esiisast Hetmanist alates ida-friisi, postjee-bretooni ja hannoveri hobusetõud. Põhjalikum ülevaade tori tõugu hobuste ajaloo kohta on toodud tori tõugu hobuste (universaalne suund) populatsiooni säilitusprogrammis.

Programmis osalev hobune peab olema kantud tori tõugu hobuste (universaalne suund) tõuraamatu TA ossa ning mõlemad vanemad peavad põlvnema tori tõu esiisast Hetmanist.

Põlvnemises väheneb postjee-bretooni täkkude Loots, Uhke, Tugev, Sammur ja Virk ning hannoveri tõugu täkkude Albus, Delfiin, Farda, Kiirus, Kraver ja Wef osakaal.

Vabariigi Valitsuse määrusega nr 320,11. detsembril 2003 muudeti Vabariigi Valitsuse 30. jaanuari 2001. a määrust nr 42 "Ohustatud taimesortide ja loomatõugude loetelu" ning ohustatud loomatõuks tunnustati tori hobuse tõug. Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seadusele (vastu võetud 6.11.2002, ning selle muutmise seadusele, mis on vastu võetud 05.12.2007) võib ohustatud tõugu põllumajanduslooma aretuses kasutada üksnes sama tõugu põllumajanduslooma aretusmaterjali (spermat, munarakku ja embrüot). Lähtudes Põllumajandusloomade aretuse seaduse muutmise seadusest tehti aretajate poolt muudatused tori tõugu hobuste säilitus- ja aretusprogrammi, mis kinnitati Veterinaar- ja Toiduameti poolt 05.06.2008.

Tori tõugu hobuste tõuraamat jagati kaheosaliseks ja vastu võeti kaks aretusprogrammi:

1. tõuraamatu TA-osa, tori tõugu hobuste (universaalne suund) hobuste aretusprogramm Vastavalt 05.06.2008 tunnustatud programmile osalevad säilitusprogrammis täkkud ja märad, kes on kantud enne 01.06.2008 tori tõugu hobuste tõuraamatu põhiosasse ja kelle vanemad on tori tõugu ning nende järglased. Säilitusprogrammis osalevad ka Eestis sündinud tori tõugu täkkude, kes on tunnustatud enne 01.01.2008 järglased, kes on saanud tori hobuste tõuraamatu põhiosasse kantud märadest enne 01.06. 2008 toimunud paaritusest.

2. tõuraamatu TB-osa, tori tõugu hobuste (aretussuund) hobuste aretusprogramm.

Põllumajandusministri 8.12.2005 määrusega nr 118 muudeti "Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu" ning tori hobuse puhul loeti ohustatuks üksnes universaalsuuna hobuste populatsioon.

Genealoogilised täkuliinid

Tori tõugu hobuste (universaalne suund) aretusprogrammis kasutatavate genealoogilistesse liinidesse kuuluvate tõuraamatu TA osa tunnustatud sugutäkkude nimekiri, mis on kooskõlastatud järelvalveasutusega, avaldatakse käesoleva Programmi lisana igaaastaselt 01.01. seisuga (lisa 1).

Genealoogilised märaperekonnad

Tunnustatud märaperekonnad on: Mimi – Lee 1559 TA, Iduna, Hilba 1243 T, Aade 1283 T, Hoiva 986 T, Harita 1531 TA jne.

Tõule vajaliku konstantsuse hoidmiseks säilitatakse kaasaegsete hobuste geneetiline sarnasus määradesse läinud genealoogiliste liinidega.

Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina. Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Keskmiised mõõtmed 4 a. ja vanematel täkkudel:

-turjakõrgus (tk)	166,7 cm (lim 158 ...173 cm)
-rinnaümberruud (rü)	196,3 cm (lim 187 ...210 cm)
-kämbraümberruud (kü)	22,3 cm (lim 21,5 ...23,0 cm)

Keskmiised mõõtmed 4 a. ja vanematel märadel:

-turjakõrgus (tk)	163,8 cm (lim 156 ... 171cm)
-rinnaümberruud (rü)	202 cm (lim 190 ... 214 cm)
-kämbraümberruud (kü)	21,8 cm (lim 20,5 ... 23,0 cm)

1. Tüüp

Soovitud on elegantse, suursuguse ja harmoonilise välimusega hobune, keda iseloomustab suurem massiivsus ja suhteliselt suurem keha pikkuse e. formaadi indeks võrreldes tori tõugu hobuste aretusprogrammis osalevate hobustega.

Täkkudel ja märadel peavad olema selgelt väljendunud soo- ja tõutunnused. Mittesoovitud on robustne, toores, mitteharmooniline välimuse, soo- ja tõutunnuste puudumine.

Soovituslik turjakõrgus kolmeaastasel hobusel on 156...170 cm ning kämbraümberruud minimaalselt 20,5 cm.

2. Kehaehitus

Erinevate kehaosade iseloomustamisel on antud järgnevad soovitud ja mittesoovitud tunnused:

Pea

Soovitud: väljendusrikas, uhke, keskmise pikkusega kõrvadega

Mittesoovitud: ilmetu, suur, pikkade, lühikeste või lontis kõrvadega

Silmad

Soovitud: suured, elavad, tumedad, sõbralikud ja ümarad

Mittesoovitud: väikesed, tuhmid, tuimad ja varjatud

Lõuapärade vahe

Soovitud: lõuapärade vahe lai, vaba liikumisega
Mittesoovitud: tugev, kitsas lõuapärade vahe

Kael

Soovitud: keskmise pikkusega, pealt kumer ning kuklaga hästi ja kergelt ühendatud
Mittesoovitud: madal, sügava ühendusega, kiilukujuline ja lühike

Piht

Soovitud: pikk, hästi väljaarenenud turi, suured libajad abaluud ja pikad õlavarred.
Mittesoovitud : lühike või madal turi; väikesed , lühikesed või püstjad abaluud , lühikesed õlavarred

Keha

Soovitud: ristikülikukujuline (kehapikkus ületab turjakõrguse 5... 8 cm võrra), harmooniliselt, tugevalt ühendunud hobuse ees-, kesk- ja tagakeha
Mittesoovitud: ruudukujuline keha; pehme selg, avatud pikk tühimik, kumer nimme, lühike ja horisontaalne laudjas

Jäsemed

Soovitud: hea lihastiku ja korrektse ehitusega, hästi arenenud liigesed; elastsed, keskmise pikkusega sõrgatsid ja hästi vormitud kabjad.
Mittesoovitud: puudulikult arenenud lihastikuga, väikesed lamedad ja silmapaistmatud liigesed, eetsi-või taatsirandmene seis; lühikesed või püstised sõrgatsid, liiga kitsas, saabeljalgne, rangjalgne ja kooskandne seis. Mittesoovitud on väikesed kabjad.

3.Värvus

Lubatud on kõik tori hobustel esinevad värvused, enamlevinud värvused on raudjas, kõrb ja kollane. Eelistatud on heleda laka ja sabaga ning väheste märgistega tumeraudjas hobune.

4. Liikumised ehk allüürid

Soovitud: hoogsad ja maadhaaravad põhiallüürid (4-taktiline samm; 2-taktiline traav; 3- taktiline galopp). Liigutused peavad kanduma energilistest tagajalgadest läbi elastse ja kergelt õõtsuva selja üle esijalgadele. Jäsemed peavad seejuures liikuma otse ja ettepoole. Samm peab olema vaba ja maadhaarav. Traav ja galopp peavad olema selgelt äratuntava lennufaasiga, elastsed, hoogsad ja tasakaalukad.

Mittesoovitud: lühike, madal ja mitteelastne liikumine; kinnine, fikseeritud selg; seotud õlad; tagajalgade nõrk tõuge. Samuti riivlevad või pöörlevad liigutused.

5. Seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus, sigivus)

Soovitud: töötahteline, võimekas, sõbralik, rahulik, usaldav, energiline, tasakaalukas, tugeva tervise, hea pingetaluvuse ja kohanemisvõimega ning hea sigivuse ja söödakasutusega, pärilike vigadeta ja haigusteta hobune, kes sobib metsa- ja talutöödele, hobuturismi, hipoteraapiasse jne.

Mittesoovitud: kartlikud, närvilised, äkilised või tigidad hobused.

TORI TÕUGU HOBUSTE (ARETUSSUUND) ARETUSPROGRAMM

Aretuse eesmärk

Aretusprogrammi eesmärgiks on väärtustada tori hobusetõu ajaloolist aretuskäiku, tagada tori tõugu hobuse põlvnemise ja välimiku ühtsus ning taastada mitmekülgse kasutusotstarbega ja konkurentsivõimeline tori tõugu hobune.

Aastaks 2020 on eesmärk suurendada tori tõugu hobuste (aretussuund) aretusprogrammis osaleva populatsiooni konkurentsivõimet rahvusvahelisel tasandil, põlvnemise ühtlikkust ja suurendada tori tõugu sugutäkkude kasutamise osa. Eesmärk on suurendada aretajate teadlikkust paaridevaliku otsuste tegemisel.

Aretusmeetodid

Selles aretusprogrammis osalevad täkid ja märad, kes on kantud tori tõugu hobuste tõuraamatu TA ja TB ossa ja nende järglased, lisaks osalevad tunnustatud täkid komponenttõugudest ning eripaaride valiku teel saadud järglased. Komponenttõugudena käsitletakse käesoleva programmi raames trakeeni, hannoveri, holsteini ja inglise täisverelist hobusetõugu. Tõuraamatu pidamist on täpsemalt käsitletud aretusprogrammi osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord“.

Aretusprogrammi eesmärk saavutatakse puhasaretusega ja sisestava ristamisega, kasutades liin- ning perekondaretust, ühtlikku ja mitteühtlikku paaridevalikut.

Aretusedu saavutamise abinõud

Programmi eesmärkide saavutamiseks kasutatakse puhasaretust koos sisestava ristamisega. Oluline tähtsus on liin- ja perekondaretusel, ühtlikul ja mitteühtlikul paaridevalikul. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Oluliseks infoks on aretajatele paaridevaliku otsuste tegemisel on hobuste hindamise andmed. Täpsemad kriteeriumid hobuste hindamise kohta on toodud aretusprogrammi osas „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnustamise kord“.

Tori tõugu hobuste tõuraamatut peetakse elektrooniliselt Jõudluskontrolli Keskuse serveris, algdokumente säilitatakse Eesti Hobusekasvatajate Seltsi büroos. Andmete kogumisel, kasutamisel ja säilitamisel lähtub EHS kehtivast seadusandlusest.

Tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana on EHS avaliku teenuse pakkuja. Hobuste põlvnemise ja jõudluskontrolli tulemuste andmed avalikustab EHS paber kandjal või digitaalselt (aastaraamat, koduleht jm).

Selleks, et teha vahet tori tõugu hobuste erinevate aretussuundade vahel kasutatakse erinevaid UELN koode.

Aretusprogrammi täitmiseks vajalik aretusloomade arv

Aretusprogrammis osalevad täkid ja märad, kes on kantud tori hobuste tõuraamatu TA ja TB ossa ning nende järglased, lisaks tunnustatud komponenttõugude täkid ja nende järglased. Populatsioon hõlmas 2010. aastal 1376 hobust, sealhulgas 636 aretusprogrammis osalevat hobust. 2012. aastal hõlmab populatsioon 1382 hobust, sealhulgas 647 aretusprogrammis osalevat hobust.

Tori hobuste tõuraamatu andmeid säilitatakse elektrooniliselt Jõudluskontrolli Keskuse serveris (www.jkkeskus.ee/uushobu).

Tõug on levinud üle Eesti, arvukamalt on aretusprogrammis osalevaid hobuseid Pärnumaal, Viljandimaal ja Tartumaal. Aretusprogrammis on suurem mõju täkkude Arhippos, Premium,

Hermelin, Casanova ja Carry's Son järglastel.

Tõu iseloomustus

Tori hobusetõug baseerub 1856. aastal asutatud Tori Hobusekasvanduse ja 20. sajandi alguses väljakujunenud tori hobusetõu päritoluga soojavereliste hobuste populatsioonil, kus teatud aretusetappidel on suuremat geneetilist mõju avaldanud tori tõu esiisast Hetmanist alates ida-friisi, postjee-bretooni ja hannoveri hobusetõud.

Programmis osalev hobune peab olema kantud tori hobuste tõuraamatu aretusprogrammi TB osasse ning vähemalt ema peab põlvnema tori tõu esiisast Hetmanist. Programmis osalevad aretusprogrammi TA osa tõuraamatusse kantud hobuste järglased, kes on saanud aretusprogrammi TB osa esindajatest. Samuti osalevad programmis aretusprogrammi TA osa tõuraamatusse kantud hobuste järglased, kes on saanud tunnustamata komponenetõugu täkkudest.

Aretusprogrammis osaleva hobuse põhiline väärtus on universaalsus ja kõrge saavutusvõime.

Aretusprogrammis osalevat hobust iseloomustab hästi arenenud tõu- ja sootüüp, keskmise suurusega pea ja kael, lai ja sügav rinnakorv, riskülikukujuline kere, tugev ja pikk laudjas, tugev luustik ja konstitutsiooni küllaldane kuivus. Tori tõugu hobusele on iseloomulik varavalmivus, hea söödakasutus, hea tervis ja sigivus.

Aretusprogrammis osaleval hobusel on head liikumised põhiallüürides - sammus, traavis kui galopis.

Genealoogilistesse liinidesse kuuluvad lisaks säilitusprogrammis tunnustatud täkkudele aretusprogrammis tunnustatud täkid.

Tori tõugu hobuste aretusprogrammis kasutatavate genealoogilistesse liinidesse kuuluvate tõuraamatu TB osa tunnustatud sugutäkkude nimekiri, mis on kooskõlastatud järelvalveasutusega, avaldatakse käesoleva programmi lisana igaaastasel 01.01. seisuga (lisa 2).

Tunnustatud märaperekonnad on: Mimi – Lee 1559 TA, Iduna, Hilba 1243 T, Aade 1283 T, Hoiva 986 T, Harita 1531 TA jne.

Mõõtmed:

Keskmine mõõtmed 4 a. ja vanematel täkkudel:

-turjakõrgus (tk)	165,7 cm (lim 160 ... 170 cm)
-rinnaümberruum (rü)	194,5 cm (lim 185 ... 200 cm)
-kämblaümberruum (kü)	21,4 cm (lim 20,5 ... 22,5 cm)

Keskmine mõõtmed 4 a. ja vanematel märadel:

-turjakõrgus (tk)	165,8 cm (lim 157 ... 174 cm)
-rinnaümberruum (rü)	196,5 cm (lim 182 ... 214 cm)
-kämblaümberruum (kü)	21,1 cm (lim 20,5 ... 22,5 cm)

Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina.

Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

1. Tüüp

Soovitud on elegantse, suursuguse ja harmoonilise välimusega hobune, keda iseloomustab väiksem massiivsus ja suhteliselt väiksem keha pikkuse e. formaadi indeks võrreldes tori tõugu hobuste säilitusprogrammis osalevate hobustega.

Täkkudel ja märadel peavad olema selgelt väljendunud tõu- ja sootunnused. Mittesoovitud on robustne, toores, mitteharmooniline välimus, soo- ja tõutunnuste puudumine.

Soovituslik turjakõrgus kolmeaastasel hobusel on 156...170 cm ning kämblaümberrõõr minimaalselt 20,5 cm.

2. Kehaehitus

Erinevate kehaosade iseloomustamisel on antud järgnevad soovitud ja mittesoovitud tunnused:

Pea

Soovitud: väljendusrikas, uhke, keskmise pikkusega kõrvadega

Mittesoovitud: ilmetu, suur, pikkade, lühikeste või lontis kõrvadega

Silmad

Soovitud: suured, elavad, tumedad, sõbralikud ja ümarad

Mittesoovitud: väikesed, tuhmid, tuimad ja varjatud

Lõuapärade vahe

Soovitud: lõuapärade vahe lai, vaba liikumisega

Mittesoovitud: tugev, kitsas lõuapärade vahe

Kael

Soovitud: keskmise pikkusega, pealt kumer ning kuklaga hästi ja kergelt ühendatud

Mittesoovitud: madal, sügava ühendusega, kiilukujuline ja lühike

Piht

Soovitud: pikk, hästi väljaarenenud turi, suured libajad abaluud ja pikad õlavarred.

Mittesoovitud : lühike või madal turi; väikesed , lühikesed või püstjad abaluud , lühikesed õlavarred

Keha

Soovitud: ristkülikukujuline (kehapikkus ületab turjakõrguse 5... 8 cm võrra), harmooniliselt, tugevalt ühendunud hobuse ees-, kesk- ja tagakeha

Mittesoovitud: ruudukujuline keha; pehme selg, avatud pikk tühimik, kumer nimme, lühike ja horisontaalne laudjas

Jäsemed

Soovitud: hea lihastiku ja korrektse ehitusega, hästi arenenud liigesed; elastsed, keskmise pikkusega sõrgatsid ja hästi vormitud kabjad.

Mittesoovitud: puudulikult arenenud lihastikuga, väikesed lamedad ja silmapaistmatud liigesed,

eetsi-või taatsirandmene seis; lühikesed või püstised sõrgatsid, liiga kitsas, saabeljalgne, rangjalgne ja kooskandne seis. Mittesoovitud on väikesed kabjad.

3.Värvus

Lubatud on kõik tori hobustel esinevad värvused, enamlevinud värvused on raudjas, kõrb ja kollane. Eelistatud on heleda laka ja sabaga ning väheste märgistega tumeraudjas hobune.

4.Liikumised ehk allüürid

Soovitud: hoogsad ja maadhaaravad põhiallüürid (4-taktiline samm; 2-taktiline traav; 3-taktiline galopp). Liigutused peavad kanduma energilistest tagajalgadest läbi elastse ja kergelt õõtsuva selja üle esijalgadele. Jäsemed peavad seejuures liikuma otse ja ettepoole.

Samm peab olema vaba ja maadhaarav. Traav ja galopp peavad olema selgelt äratuntava lennufaasiga, elastsed, hoogsad ja tasakaalukad.

Mittesoovitud: eelkõige lühike, madal ja mitteelastne liikumine, kinnine, fikseeritud selg, seotud õlad, tagajalgade nõrk tõuge. Samuti riivlevad või pöörlevad liigutused.

5.Hüpe

Soovitud: elastne ja hea stiiliga hüpe, millest on äratuntav tasakaalukus ja tähelepanelikkus. Oluline on jõuline ja kiire tõuge.

Mittesoovitud: vähese ettevaatlikkuse ning võimega ja rippuvate jalgadega hüpe.

6.Seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus, sigivus)

Soovitud: töötahteline, võimekas, sõbralik, rahulik, usaldav, energiline, tasakaalukas, tugeva tervise, hea pingetaluvuse ja kohanemisvõimega ning hea sigivuse ja söödakasutusega, pärilike vigadeta ja haigusteta hobune, kes sobib mitmekülgse ja tasakaaluka hobusena kasutamiseks kõikidel ratsaspordialadel, turismis, kergematel talutöödel jne.

Mittesoovitud: kartlikud, närvilised, äkilised või tigidad hobused.

7. Eripaaride valik

Eripaaride valiku eesmärgiks on ratsaspordis konkurentsivõimelise tori hobuse kasvatamine ning läbi valiku kontrollida teistesse tõuraamatutesse kantud, kuid samuti tori tõu komponenttõuge kasutatavate tõuraamatute esindajate sobivust tõule. Eripaaride valiku rakendamisel lähtutakse põhimõttest, et eripaaride valik ei kahjustaks tori tõu genofondi.

Eripaaride valiku rakendamisel lähtutakse eelneval aastal tori tõugu hobuste tõuraamatu aretussuuna populatsioonis sündinud varssade arvust. Maksimaalselt võib eripaaride valiku määr olla kuni 5% populatsioonis eelmisel aastal sündinud varssadest. Igal aastal antakse eraldi teada lubatud seemenduste arv.

Eripaaride valiku rakendamist sooviv aretaja esitab kirjaliku taotluse koos lisadega Eesti Hobusekasvatajate Seltsi hiljemalt 1. veebruariks paaritusaastal. Taotlusel on ära märgitud valiku eesmärk ning eripaari valikus osaleva täku ja tori hobuste tõuraamatusse kantud tori tõugu hobuse andmed.

Täku kohta tuleb lisada aretusorganisatsiooni poolt välja antud põlvnemist tõendava dokumendi ära kiri ning tõend geneetilise identifitseerimise kohta koos täku DNA profiiliga, mis on vastavuses rahvusvahelise Loomageneetika Ühingu (ISAG) nõuetega. Lisaks olemasolevad andmed tunnustuse, jõudluskontrolli tulemuste ja aretusväärtuse kohta.

Mära kohta on soovitatav lisada andmed tema eelmiste järglaste hindamistulemuste kohta (võimalusel), mära enda, tema külgsugulaste ja vanemate jõudluskatsete andmed.

Eripaaride valiku taotlused peavad olema esitatud EHS-i jooksva aasta 1.veebruariks. Eripaaride valiku rakendamise otsustab tõu-ja hindamiskomisjon hiljemalt 15.veebruariks. Otsus eripaaride valiku kinnitamise või mitte kinnitamise kohta tehakse eripaaride valiku taotlejale kirjalikult teatavaks 7 tööpäeva jooksul alates otsuse langetamisest.

Eripaaride valikul saadud varss kantakse tori tõugu hobuste tõuraamatu TB osa eeltõuraamatusse ja saadud varss on tori tõugu hobune.

Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord

Seadusandlik alus tõuraamatu pidamise korrale ja hobuste tõuraamatusse kandmise alustele on toodud aretusprogrammi üldosas.

Mõisted

Tõuraamat – andmekogu, kuhu kantakse hobuse põlvnemise andmed, aretaja ja omaniku andmed ning tema geneetilise väärtuse hindamise ja jõudluskontrolli tulemused koos järglaste nimetamisega.

Tori hobune – hobune, kelle vanemad on tori tõugu või ema on tori tõugu ja isa on tori tõu (aretussuuna) populatsiooni aretusprogrammis nimetatud komponenttõugu või eripaaridevaliku teel saadud hobune.

Tõuraamatus registreerimine – tori tõugu hobuse järglase arvelevõtmine tõuraamatu põhi- või lisaosas.

Tõuraamatusse kandmine – mära või täku sugulise kasutuse või aretuseks tunnustamise registreerimine koos tõuraamatu numbriga andmisega.

Tõuraamatu number – hobusele antav järjekorra number tõuraamatus. Number antakse eraldi täkkudele ja märadele järjekorra alusel.

Üldine

Tori tõugu hobuste tõuraamat on kaheosaline ja jaguneb tori tõugu hobuste (universaalne suund) tõuraamat TA ja tori tõugu hobuste (aretussuund) tõuraamat TB.

Tori tõugu hobuste tõuraamatut (edaspidi “tõuraamat”) peab Eesti Hobusekasvatajate Selts (edaspidi EHS), kes vastutab sissekannete eest. Tõutähis on kõigil tori tõugu hobustel „T”. Tõuraamatu kandeid tehakse ja algdokumente säilitatakse EHS-i büroos. Tõuraamatu elektrooniline versioon asub Jõudluskontrolli Keskuse serverites aadressil <http://jkkeskus.ee/uushobu> .

Tõuraamatusse kantavad andmed

Tõuraamatus peavad olema iga hobuse kohta järgmised andmed:

- aretaja ja omaniku nimi ja aadress;
- sünniaeg, sugu, värvus ja märgised;
- hobusele paigaldatud kiibi kood;
- individuaalnumber (UELN);
- vähemalt neli esivanemate põlvkonda;
- tõuraamatusse kandmised ja kannete muutused;
- väljamineku kuupäev ja põhjus ;
- kõik teadaolevad jõudluskontrolli tulemused ja võimalusel aretusväärtuse määramine;
- tõuaretusalane näitus ja toimumisaeg;
- tema järglaskond;

geneetilise ekspertiisi akti number, kui hobune on geneetiliselt identifitseeritud. Sugulises kasutuses olevatel täkkudel on põlvnemise õigsuse kontroll kohustuslik, teistel hobustel soovituslik. 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevate täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

1. Vajalikud dokumendid tõuraamatusse registreerimisel

1.1. Paaritustunnistus (lisa 3)

Paaritustunnistuse registreeritud vormi väljastab täku pidajale EHS. Täku valdaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust.

Paaritatud mära omanik saab täku valdajalt paaritustunnistuse esimese lehe, mille ta hoiab alles kui tõendust toimunud paarituse kohta. Mära müügi korral antakse paaritustunnistus edasi mära ostjale.

Täku valdaja on kohustatud pidama paaritusnimekirja (lisa 4), kus ta fikseerib toimunud paaritused kronoloogilises järjekorras.

Täku valdaja peab saatma paaritustunnistuse teise lehe ning paaritusnimekirja EHS-i bürosse enne 31.detsembrit.

Paaritustunnistusel peab olema toodud :

- mära nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- täku nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- paaritusajad;
- võimaluse korral tiinuse kontrolli kuupäev ja tulemus;
- mära omaniku või omaniku esindaja nimi ja aadress;
- täku valdaja nimi ja allkiri.

1.2. Varsa sünnitunnistus (lisa 5)

Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil. Varsa sünnist teatamiseks EHSi võib kasutada ka varsa sünniteate vormi (www.ehs.ee, dokumendid, lisa 6) Mära omanik või tema esindaja täidab varsa sünnitunnistuse, allkirjastab ning saadab selle või varsa sünniteate EHS-i bürosse 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusel peab olema toodud:

- varsa ema nimi, individuaalnumber(UELN) ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN)ja/või tõuraamatu number;
- mära omaniku või omaniku esindaja nimi ja aadress;
- varsa sünniaeg, sugu;
- varsa värvus;
- varsa omaniku nimi ja allkiri;
- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni jm sündmuste kohta;
- varsa omaniku taotlus passi väljastamiseks, tõuraamatusse registreerimiseks.

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHS-i bürosse kõikide sündmuse puhul (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm.), vastav kanne tehakse varsa sünnitunnistuse osasse.

Kui varss on kiibiga märgistatud enne sünniteate saatmist, märgitakse sünniteatele varsa kiibi kood. Identifitseerijale tuleb esitada hobuse märgistamise teade (lisa 10).

1.3. Identifitseerimisleht HOBUSE IDENTIFIKATSIOON (lisa 7)

Varsa identifitseerib ning hobuse identifitseerimisele (edaspidi identifitseerimislehe) täidab EHSi poolt volitatud isik varsa ema juures. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Identifitseerimisleht allkirjastatakse hobuse omaniku või omaniku esindaja poolt . Identifitseerimisleht koostatakse kahes

eksemplaris, mille koopia antakse hobuse omanikule. Identifitseerimislehe originaali alusel vormistatakse hobuse pass enne varsa 6 kuu vanuseks saamist, vanemate hobuste puhul hiljemalt 6 kuu jooksul peale identifitseerimist. Pass edastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud arvete tasumist EHS-ile.

Identifitseerimislehel peavad sisalduma järgmised andmed:

- hobuse nimi, sünniaeg, sünnikoht, sugu ja tõug;
- omaniku nimi ja aadress;
- hobuse ema ning isa nimed, individuaalnumbrid (UELN) ja/või tõuraamatu numbrid;
- ema paaritamise/seemendamise aeg ning paaritustunnistuse number;
- värvus, märgiste kirjeldus ja joonisdiagramm;
- märke kiibiga märgistamise kohta;
- identifitseerija ja omaniku või tema esindaja allkirjad.

Joonisdiagrammil märgitakse pöörised X-ga ja valgete märgiste piirjooned punase joonega ning kiibi asukoht ristkülikuga.

2. Hobusepassi väljaandmise kord

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta, mis kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema. Passi kadumisest peab omanik EHS-i viivitamatult teavitama ning kirjaliku avalduse alusel väljastatakse talle duplikaatpass.

Pass vormistatakse hobusele, kelle kohta on tõuraamatu pidajal järgmised dokumendid:

- varsa sünnitunnistus (kohustuslik varssadel)
- hobuse identifitseerimisleht (vajadusel eraldi märgistamise teade lisa 10)
- vanema hobuse puhul põlvnemist tõendav dokument

Pass edastatakse hobuse omanikule peale passi väljastamisega seotud arvete tasumist EHS-ile. Pass on aluseks hobuse tõuraamatusse kandmisel.

Pass sisaldab järgmisi andmeid hobuse kohta:

- passi väljastanud aretusühistu nimi;
- hobuse individuaalnumber (UELN);
- hobuse märgistus (kiip, põletusmärk jms.);
- hobuse tõug, sünniaeg, sugu, värvus, märgised ning joonisdiagramm;
- hobuse ja tema eellaste põlvnemine nelja põlvkonna ulatuses (sh. hobuse vanemate ja -vanavanemate nimed, värvused, sünniaastad ning kanded vastavatesse tõuraamatu osadesse);
- ema paaritamisaeg;
- hobuse jõudluskontrolli ja aretusväärtuse andmed, märkmed hobuse hindamise ja tunnustamise kohta;
- aretuskonkursside ja näituste tulemused;
- aretaja nimi;
- hobusepassi saaja nimi ja aadress.

Pass tagastatakse peale hobuse hukkumist või lihaks tapmist hobuse omaniku või volitatud isiku poolt EHS-i 30 päeva jooksul peale toimunud sündmust.

3. Aretusandmete muutmine

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omanikuvahetus jm.) kantakse passi ja tõuraamatusse EHS-i volitatud isiku poolt. Vastavate märgete tegemiseks esitab hobuse omanik EHS-ile avalduse paranduse sisseviimiseks dokumenti ja vajadusel (nt. omanikuvahetus) paranduse tegemise aluseks oleva dokumendi koopia või ära kirja.

Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHS-i büroosse viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHS-i büroosse.

Passis sisalduvate andmete muutmine või täiendamine omaniku poolt on keelatud v.a. loomaarsti poolt hobuse passi I osasse kantud mäрге täku kastreerimise kohta. Omanikul on kohustus toimunud sündmusest teavitada tõuraamatupidajat 30 päeva jooksul peale sündmust.

4. Aretaja kohustused

Vastavalt Põllumajandusministri 21. detsembri 2009. a määrusele nr 128 on aretaja kohustatud pidama arvestust karjas olevate hobuste üle.

Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed:

- hobuse nimi;
- tõug;
- sünniaeg;
- karja toomise ja karjast väljaviimise aeg;
- lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga.

Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Tõuraamatus registreeritud hobuse pidaja peab täitma algarvestuse lehte (lisa 8) ja edastama aasta lõpuks andmed karjas olevate hobuste kohta EHS-i büroosse.

Aretaja vastutab andmete õigsuse eest paaritustunnistusel, varsa sünnitunnistusel ja teistel dokumentidel, mida nad täidavad või väljastavad. Aretaja kohustus on kontrollida oma hobuse dokumentides sisalduvate andmete õigsust. Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHS-i büroosse viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHS-i büroosse.

EHS-i volitatud isik viib sisse vajalikud parandused koos märkustega.

Hobuste sündmuste (omanikuvahetus, kastreerimine, hukkumine jms.) korral teavitab hobuse omanik või omanike esindaja sellest kirjalikult EHS-i tõuraamatu pidajat 1 kuu jooksul sündmuse toimumisest alates. Hobuse hukkumise või lihaks tapmise korral tuleb hobuse identifitseerimise dokument (hobuse pass) tagastada EHS-i 30 päeva jooksul peale toimunud sündmust.

Aretaja on kohustatud lubama läbi viia põlvnemise kontrolli uuringuid ja tulemustest tuleb teavitada EHS-i 30 päeva jooksul.

4.1 Omaniku vahetusest teavitamine

Omanikuvahetusest tuleb EHS-i teavitada 1 kuu jooksul peale sündmuse toimumist. Pass tuleb uue omaniku andmete sissekandmiseks edastada EHS-i bürosse koos omandiõiguse muutust kinnitava dokumendiga.

Selleks võib olla kas:

- hobuse ostu-müügi leping või
- omaniku vahetuse teatis (lisa 9)

Mõlema dokumendi puhul on vajalikud järgmised andmed: mõlema osapoolle nimed, aadressid, allkirjad ja omaniku muutuse kuupäev.

Pass edastatakse uuele hobuseomanikule peale omanikuvahetuse registreerimisega seotud arvete tasumist EHS-ile.

4.2 Täku valdaja kohustused

Täku valdaja vastutab nõuetele vastava paarituse (seemenduse) läbiviimise ja selle registreerimise eest EHS-is.

Täku valdaja kohustuste hulka kuuluvad:

- paaritustunnistuse täitmine;
- paaritusnimekirja pidamine;
- kinnipidamine kõigist täkkude paarituste või seemenduste piirangutest;
- täku asukoha muutusest ning tõuaretusest väljalangemise kohta teavitamine EHS-i bürosse;
- nõustumine nende valduses olevate aretusandmete edastamise ja avaldamisega;
- täku põlvnemise õigsuse geneetilise ekspertiisi läbiviimise korraldamine.

Täku valdaja on kohustatud teavitama mära omanikku võimalikest omadustest, mis võivad vähendada järglase aretuslikku väärtust (nt. põlvnemise õigsuse geneetilise ekspertiisi puudumine jm.).

5. Märjastamise kord

Varsa või vanema hobuse identifitseerimiseks täidetakse identifitseerimisleht (1.3). Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UELN), mida edaspidi ei muudeta ning väljastatakse pass. Individuaalnumber (UELN) on 15 kohaline ning tori tõu (universaalne suund) hobuste UELN sisaldab tähist TA ja tori tõu (aretussuund) hobuste UELN sisaldab tähist TB. Individuaalnumber (UELN) sisaldab hobuse sünniaastat.

Hobuse passi I osas on kirjas tõu nimetus ja tõuraamatu osa.

Elektroonilises universaalsuuna tõuraamatu TA osas kasutatakse tähiseid: TA peatõuraamat I, TA peatõuraamat II, TA tõuraamat, TA eeltõuraamat. Hobuse passi I osas on märjastatud tõuraamatu osa ja aretussuund: TA, UNIVERSAALNE SUUND.

Elektroonilises aretussuuna tõuraamatu TB osas kasutatakse tähiseid: TB peatõuraamat, TB tõuraamat ja TB eeltõuraamat, TB lisaosa A ja TB lisaosa B (lisaosa B hobuste tõu nimetusena kasutatakse ristanthobune). Hobuse passi I osas on märjastatud tõuraamatu osa: TB, ARETUS-SUUND.

5.1 Elektroonilise märjastuse kasutamine ja paigaldamine

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobused märjastatakse kiibiga. Õigus kiibi paigaldamiseks on tegevusluba omaval veterinaararstil. Kiip tuleb paigaldada hobuse kaelale turja ja kukla vahelisele alale. Märjastamine peab toimuma hobuse identifitseerimisega üheaegselt või varem. Varasema kiibiga märjastamise puhul täidab veterinaararst teate hobuse märjastamise kohta (lisa 10) ning hobuse omanik esitab teatise 30 päeva jooksul alates hobuse märjastamisest EHS-i.

Enne 01.07.2009 identifitseeritud hobuste märjastamisel kiibiga täidab veterinaararst teate hobuse märjastamise kohta ning hobuse omanik saadab selle 30 päeva jooksul alates hobuse märjastamisest EHS-i. Teatelt peab selguma, millal märjastamine toimus, märjastaja, millist hobust märjastati, paigaldatud kiibi poolt edastatav kood ja koht, kuhu kiip paigaldati.

5.2 Hobuse nimi

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa esitähga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime, rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada rahvusvaheliselt hobusekasvatuses tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (näit. Z jne.)

EHSil on õigus nõuda nime muutmist järgmistel põhjustel:

- korduvate nimede kasutamisel;
- põhjendamatult pikkade nimede korral;
- kuulsate hobuste nimede kasutamisel.

6. Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis teostatakse rahvusvaheliselt tunnustatud laboris.

Hobuse põlvnemisandmeid on geneetilise ekspertiisi abil vaja kontrollida, kui:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga;
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniajajärgi võivad kaks viimast täkku olla võimalikud isad;
- kui varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata;
- kui tekib kahtlus hobuse põlvnemise õigsuses.

EHS teostab igal aastal 1% populatsiooni põlvnemise uuringu DNA alusel.

Geneetilise ekspertiisi tulemusena hobuse põlvnemisandmete ebaõigeks osutumise korral kannab proovi võtmise ja tehtud ekspertiisi kulud hobuse omanik.

Kõigi täkkude, kes on olnud sugulises kasutuses, põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga (alus: Põllumajandusministri 18. detsembri 2002. a määrus nr 86). 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevatel täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

Täku geneetilise ekspertiisi kulud kannab täku omanik.

7. TORI TÕUGU HOBUSTE (UNIVERSAALNE SUUND) TÕURAAMATU TA OSA

Tori tõugu hobune registreeritakse sünnijärgselt põlvnemisandmete alusel tori tõugu hobuste (universaalne suund) tõuraamatu eeltõuraamatus.

Tõuraamatu number antakse tõuraamatusse kandmisel järjekorra alusel eraldi täkkudele ja märadele siis, kui hobune:

- tunnustatakse aretuses kasutamiseks või
- on registreeritud tema aretuses kasutamine.

7.1. Tõuraamatu TA osa jaotus

Tori tõu (universaalne suund) aretuses on lubatud vaid puhasaretus.

Tõuraamatu põhiosa jaguneb:

- täkkude peatõuraamat I
- täkkude peatõuraamat II
- täkkude tõuraamat
- märade peatõuraamat I
- märade peatõuraamat II
- märade tõuraamat
- eeltõuraamat

Täkkude peatõuraamatusse ja tõuraamatusse kandmiseks peab täku põlvnemine olema geneetilise ekspertiisiga kontrollitud (alus: Põllumajandusministri 18. detsembri 2002. a määrus nr 86). 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevatel täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

Tõuraamatu TA osa kandeid saab teha säilitusprogrammis osalevate hobuste ja nende järglaste osas.

7.2. Täkkude kandmine peatõuraamatusse I ja II

Täku kandmisel peatõuraamatusse on õiguspädevaks organiks tõu-ja hindamiskomisjon. Täku kandmine peatõuraamatusse I toimub mitte varem kui teisel eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud. Täku kandmine peatõuraamatusse II toimub mitte varem kui teisel eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud ja tunnustatud. Kande teostamise ajaks peab täku põlvnemine olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevatel täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

7.2.1. Peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu täkkud:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TA osa eeltõuraamatus;
- kes on hinnatud hindamiskomisjoni poolt;
- kelle põlvnemises on kolme põlvkonna vältel kasutatud ainult tori tõugu hobuseid;
- kelle puhul on oodata säilitusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist.

7.2.2. Peatõuraamatusse II kantakse tori tõugu täkkud:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu aretusprogrammi TA osa eeltõuraamatus;
- kelle puhul on oodata säilitusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist;
- kes ei vasta peatõuraamat TA I osa nõuetele;
- kahe aastane täkk, kes on läbinud noorhobuste jõudluskatsete finaali ning saanud hindamisel hinnatavate tunnuste osas vähemalt "7" punkti ning tõu-ja hindamiskomisjoni otsuse alusel saanud kahe aastase ajutise tunnustuse. Üldise tunnustuse saamiseks peab täkk läbima aretusprogrammis kehtestatud jõudluskatsed.

Kolme aastane ja vanem täkk, kes ei ole saanud tõu-ja hindamiskomisjoni poolt tunnustust, peab läbima vähemalt ühe järgnevatest jõudluskatsetest:

- rakendihobuste jõudluskatsed;
- võõrratsaniku test;
- võistlustulemused ratsaspordi aladel.

Täkk, kes ei ole saanud tõu-ja hindamiskomisjoni poolt tunnustust, võib saada tunnustuse vähemalt viie jõudluskatsetel hinnatud järglase järgi, kes on hinnatud vähemalt I auhinnaga. Täkk peab vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele.

7.3. Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse tori tõugu täkk, kes on olnud sugulises kasutuses ning:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TA osa eeltõuraamatus;
- kes ei ole aretuseks tunnustatud;
- kes ei vasta peatõuraamatu TA I ja peatõuraamatu TA II osa hindamise kriteeriumitele.

Täku põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10-aastaste sugulises kasutuses olevate täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

7.4. Märade kandmine peatõuraamatusse I ja II

Peatõuraamatu TA I ja peatõuraamatu TA II osasse kantakse sugulises kasutuses olevad märad.

7.4.1. Peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu osa TA eeltõuraamatus;
- kelle põlvnemises on kolme põlvkonna vältel kasutatud ainult tori tõugu hobuseid;
- kes on hinnatud hindamiskomisjoni poolt.

7.4.2. Peatõuraamatusse II kantakse tori tõugu märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TA osa eeltõuraamatus;
- kes hindamisel on saavutanud hinnatavate tunnuste osas vähemalt "6" punkti;
- kes ei vasta peatõuraamatu TA I osa nõuetele.

Mära, kellel ei ole täidetud eeltoodud nõuded, kuid kes põlvneb aretusprogrammi tõuraamatu TA osasse kantud vanematest, on nõuetekohaselt identifitseeritud ning kelle põlvnemine on dokumentaalselt tõestatud ja kellelt on saadud vähemalt kaks väga hea hinnanguga ning tõule vajalikku järglast, võib hindamiskomisjoni otsusega kanda peatõuraamatusse II.

7.5. Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad:

- kes ei vasta peatõuraamatu TA I või peatõuraamatu TA II osa hindamiskriteeriumitele;
- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TA osa eeltõuraamatus;
- kes ise on hinnatud tõuraamatusse kandmisel.

7.6. Eeltõuraamat

Eeltõuraamatusse kantakse säilitusprogrammis osalevate tori tõugu hobuste järglased.

Eeltõuraamatusse kantava varsa isa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Seisuga 01.01.2012 vanemate kui 10-aastastel täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine. Külmutatud ja jahutatud spermaga kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

7.8. Tõuraamatu sissekannete muutmine või täiendamine

Juhul kui selgub, et hobuse sissekanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud omaniku poolt valede või puudulike andmete alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused.

7.8. Hindamata täkkude ja märade kandmine tõuraamatusse

Täkkud ja märad, kelle karjast väljaminek toimub enne hindamist ja/või järglase registreerimist, võidakse kanda tõuraamatusse tõestatud põlvnemise alusel.

8. TORI TÕUGU HOBUSTE (ARETUSSUUND) TÕURAAMATU TB OSA

Tori tõugu hobuste (aretussuund) tõuraamatu TB osas registreeritakse hobused, kes on registreeritud põlvnemisandmete alusel tori tõugu hobuste (aretussuund) tõuraamatu eeltõuraamatus, lisaosas A või lisaosas B.

Tõuraamatu number antakse tõuraamatusse kandmisel järjekorra alusel eraldi täkkudele ja märadele siis, kui hobune :

- tunnustatakse aretuses kasutamiseks või
- on registreeritud tema aretuses kasutamine.

Lisaosse B kantud hobustele ei anta tõuraamatu numbrit.

8.1. Tõuraamatu TB osa jagunemine

Tori tõu (aretussuund) aretuses võib kasutada lisaks tori tõugu hobustele aretusloomi komponenttõugudest ning eripaaride valikuga saadud järglasi.

Tõuraamat jaguneb põhiosaks ning lisaosaks.

Põhiosa:

- täkkude peatõuraamat
- täkkude tõuraamat
- märade peatõuraamat
- märade tõuraamat
- eeltõuraamat

Lisaosa:

- Lisaosa A
- Lisaosa B

Tõuraamatu põhiosas registreeritakse hobused, kes:

- põlvnevad tõuraamatu põhiossa kantud märadest;
- põlvnevad TB või TA ossa kantud täkkudest;
- eripaari valikuga saadud järglased.

Tõuraamatu lisaosadesse kantakse hobused, kes ei vasta põlvnemiselt tõuraamatu põhiosa nõuetele.

Täkkude peatõuraamatusse ja tõuraamatusse kandmiseks peab täku põlvnemine olema geneetilise ekspertiisiga kontrollitud. 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevate täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

Külmutatud ja jahutatud spermaga kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

8.2. Täkkude kandmine peatõuraamatusse

Täku kandmisel peatõuraamatusse on õiguspädevaks organiks tõu- ja hindamiskomisjon.

Täku kandmine peatõuraamatusse toimub mitte varem kui teisel eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud ja tunnustatud. Kande teostamise ajaks peab täku põlvnemine olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

8.2.1. Peatõuraamatusse kantakse tori tõugu täkud:

- kes on kantud tõuraamatu aretusprogrammi osa TB eeltõuraamatusse;
- kelle puhul on oodata aretusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist;
- kaheaastane täkk, kes on läbinud noorhobuste jõudluskatsete finaali ja saanud hindamisel hinnatavate tunnuste osas vähemalt "7,5" punkti ning selle alusel kahe aastase ajutise tunnustuse. Täielikuks tunnustuseks peab täkk läbima aretusprogrammis kehtestatud jõudluskatsed;
- kolmeaastane või vanem täkk, kes ei ole saanud tõu- ja hindamiskomisjoni poolt tunnustust, peab läbima jõudluskatsed (võõrratsaniku test, rakendisporidi või ratsasporidi võistluste tulemused) ja vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele;
- vanem täkk, kes ei ole saanud tõu- ja hindamiskomisjoni poolt tunnustust, võib saada tunnustuse vähemalt viie jõudluskatsetel hinnatud järglase järgi, kes on hinnatud vähemalt I auhinnaga. Täkk peab vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele.

8.2.2. Peatõuraamatusse kantakse tõu- ja hindamiskomisjoni otsusel täkud, komponenttõugude esindajad:

- hannoveri, inglise täisverelise, holsteini ja trakeeni tõugu täkud, kellelt on oodata aretusprogrammi eesmärkide täitmist ja kes on tunnustatud tori tõugu hobuste (aretussuund) aretusprogrammis osalemiseks.

8.3. Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olev tori tõugu täkk, kes:

- kes on sünnijärgselt registreeritud aretusprogrammi osa TB eeltõuraamatusse;
- kes ei ole aretuseks tunnustatud.

8.4. Märade kandmine peatõuraamatusse

Aretusprogrammi peatõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad.

Peatõuraamatusse kantakse tori tõugu märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TB osa eeltõuraamatus;
- kes hindamisel on saavutanud hinnatavate tunnuste osas vähemalt "7" punkti.

Mära, kellel ei ole täidetud eeltoodud nõuded, kuid kes põlvneb aretusprogrammi tõuraamatu osasse kantud vanematest, on nõuetekohaselt identifitseeritud ning kelle põlvnemine on dokumentaalselt tõestatud ja kellelt on saadud vähemalt kaks väga hea hinnanguga ning tõule vajalikku järglast, võib tõu- ja hindamiskomisjoni otsusega kanda peatõuraamatusse.

8.5. Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu TB osa eeltõuraamatus;
- kes ise on hinnatud tõuraamatusse kandmisel.

8.6. Eeltõuraamat

Eeltõuraamatusse kantakse:

- tõuraamatu TB osa aretusprogrammi põhiosa hobuste järglased;
- tõuraamatu TB osa järglased, kes on saanud tõuraamatu TA osa aretusprogrammis osalevate hobustega;
- eripaaride valikuga saadud järglased.

Hobune, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaosasse A ning tema isa ja emaisa on tõuraamatu põhiosa täkud, loetakse puhtatõuliseks ja registreeritakse tori tõugu hobuste tõuraamatu TB eeltõuraamatusse.

Eeltõuraamatusse kantava varsa isa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. 01.01.2012 seisuga vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevate täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

Külmutatud ja jahutatud sperma kasutamisel kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

8.7. Tõuraamatu lisaosa

Lisaosasse kantakse registreeritud hobused, kes kuuluvad samasse populatsiooni, on nõuetekohaselt identifitseeritud ja hinnatud programmi alusel, kuid kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele.

Tõuraamatu lisaosa jaguneb kaheks: lisaosa A ja lisaosa B.

Lisaosa A

Tori hobuste tõuraamatu lisaosasse A kantakse:

- tori tõugu hobused, kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele;
- tori tõugu hobused, kes on saanud põhiosasse kantud märadest ja kelle isad on hannoveri, inglise täisverelise, holsteini või trakeeni tõugu tori tõu (aretussuuna) aretusprogrammis tunnustamata täkud.

Hobune, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaosasse A ning tema isa ja emaisa on tõuraamatu põhiosa täkud, loetakse puhtatõuliseks ja registreeritakse tori tõugu hobuste tõuraamatu TB eeltõuraamatusse.

Lisaosa B

Tori hobuste tõuraamatu lisaosasse B kantakse kõik hobused, kes ei ole saanud vastavalt aretusprogrammile, kuid on tõutuübilised ning kelle üks vanematest on tori tõugu hobuste tõuraamatu põhiosasse või lisaosasse A kantud hobune. Need hobused ei võta osa aretusprogrammist.

Lisaosasse B kantud hobuste tõunimetuseks kasutatakse väljendit „ristandhobune“ ning lisaosasse B kantud hobune ei osale tori tõugu hobuste tõuraamatu TA ja TB osa aretusprogrammis.

8.8. Tõuraamatu sissekannete muutmine või täiendamine

Juhul kui selgub, et hobuse sissekanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud omaniku poolt valede või puudulike andmete alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused.

8.9. Hindamata täkkude ja märade kandmine tõuraamatusse

Täkkud ja märad, kelle karjast väljaminek toimub enne hindamist ja/või järglase registreerimist, võidakse kanda tõuraamatusse tõestatud põlvnemise alusel.

Aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemise õigsuse kontrollimise kord

Seadusandlik alus aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Aretuses kasutatavate hobuste põlvnemisandmete registreerimise peab tagama hobusepidajate-aretajate õigeaegne ja korrektne andmete edastamine tõuraamatu pidajale.

1. Varsa sünnitunnistus (lisa 5)

Varsa sünnist teatamiseks edastab hobusepidaja tõuraamatupidajale varsa sünnitunnistuse. Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil. Varsa sünnist teatamiseks saadab mära omanik täidetud ja allkirjastatud varsa sünnitunnistuse EHS-i. Varsa sünnist digitaalselt teatamiseks võib kasutada varsa sünniteate blanketti (lisa 6), kus on kajastatud kõik nõutavad andmed (www.ehs.ee, dokumendid). Mära omanik peab saatma varsa sünnitunnistuse või varsa sünniteate 30 päeva jooksul peale mära varssumist EHS-i bürosse.

Varsa sünnitunnistusel peab olema kantud:

- varsa ema nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- mära omanik või omanike esindaja;
- varsa sünniaeg, sugu ;
- varsa värvus;
- varsa omaniku nimi ja allkiri;
- andmeid toimunud sündmuste kohta (tiinuse katkemise, surnultsünni jm);
- taotlus passi väljastamiseks; tõuraamatus registreerimiseks.

Kui varss on kiibiga märgistatud enne sünniteate saatmist, märgitakse sünniteatele varsa kiibi kood. Identifitseerijale tuleb esitada hobuse märgistamise teade (lisa 10).

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHSi bürosse iga toimunud sündmuse korral (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm.) , vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

2. Hobuse identifitseerimine

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- varsa sünnitunnistus (lisa 5);
- hobuse identifitseerimine (lisa 7);
- nimi;
- individuaalnumber (UELN);
- kiibi kood;
- elektroonilise tõuraamatu kirje;
- hobuse pass.

Varsa sünniteate peab mära omanik edastama tõuraamatupidajale 30 päeva jooksul alates varsa sünnist. Varsa sünniteade on aluseks kõigile järgmistele toimingutele varsa identifitseerimiseks.

Varsa identifitseerimise lehe (edaspidi identifitseerimisleht, lisa 7) täidab EHS-i poolt volitatud isik varsa ema juures. Andmed identifitseerimislehe kohta on toodud aretusprogrammi osas

„Tõuraamatuse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”. EHS tunnustab veterinaararsti poolt tehtud identifitseerimislehte. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Kui hobune on märgistatud enne identifitseerimist tuleb identifitseerijale esitada „Hobuse märgistamise teade” (lisa 10).

Hobusele paneb nime omanik. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa esitähelga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime, rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada rahvusvaheliselt hobusekasvatuses tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (näit. Z jne.).

Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UELN), mis on 15-kohaline, selles kajastub tori tõu universaalse suuna tõuraamatu osa (TA) või tori tõu aretussuuna tõuraamatu osa (TB) ja sünniaasta.

Kiibi paigaldamine on täpsemalt kajastatud punktis ``Hobuste märgistamine``.

Kande elektroonilisse tõuraamatusse teeb aretusühing. Elektroonilisse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi. Pass väljastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

3. Hobuste märgistamine

Elektroonilise kiibi paigaldab veterinaararst. Kiip tuleb paigaldada hobuse kaelale turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma samaaegselt identifitseerimislehe täitmisega või varem. Varasema märgistamise puhul peab hobuse pidaja esitama veterinaararsti poolt täidetud teate hobuse märgistamise kohta. Teatelt peab selguma, millal märgistamine toimus, märgistaja, millist hobust märgistati, paigaldatud kiibi poolt edastatav kood ja koht, kuhu kiip paigaldati. Märgistamisest teatamisel kasutatakse hobuse märgistamise teadet (lisa 10).

4. Põlvnemise õigsuse kontroll

Põlvnemisandmete õigsuse kontrolli aluseks on aretajate poolt täidetavad ja edastatavad dokumendid. Eraldi on põlvnemisandmeid vaja kontrollida geneetilise ekspertiisiga järgmistel juhtudel:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga;
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniaja järgi võivad kaks viimast täkku olla võimalikud isad;
- kui varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata;
- täkk on olnud sugulises kasutuses.

Lisaks teostab EHS igal aastal 1% tõuraamatusse kantud hobuste geneetilise põlvnemiskontrolli. EHS tasub valikusse sattunud varssade geneetilise ekspertiisi kulud, varsa vanemate geneetilise ekspertiisi kulud kannab varsa või tema ema omanik. Täku geneetilise ekspertiisi kulud kannab täku omanik.

Vastavalt Põllumajandusministri 18. detsembri 2002 a määrusele nr 86 peavad kõigi tõuraamatusse kantud täkkude põlvnemisandmed olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Seisuga 01.01.2012 vanemate kui 10- aastaste sugulises kasutuses olevatel täkkudel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

5. Andmete säilitamine

Vastavalt Põllumajandusministri 21. detsembri 2009. a määrusele nr 128 on aretaja kohustatud pidama arvestust karjas olevate hobuste üle (algarvestuse leht, lisa 8). Arvestust võib pidada nii paberkandjal kui elektrooniliselt. Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed: hobuse nimi, tõug, sünniaeg, karja toomise ja karjast väljaviimise aeg ning lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga. Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Paaritustunnistusi, sünnitunnistusi, identifitseerimislehti, märgistamise teateid, paaritusnimekirju, omanikuvahetuse teostamise avaldusi säilitatakse EHSi büroos tähtajatult.

Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Seadusandlik alus aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Hobuse geneetilist väärtust hinnatakse tema jõudlusandmete alusel. Hobuse omajõudlust hinnatakse varsaeas, noorhobuste ülevaatustel, võõrratsaniku testil, rakendihobuste jõudluskatsetel ja võistlusspordis. Hobuse geneetilise väärtuse hindamisel võib arvestada järglaste, eellaste ja külsugulaste jõudlusandmeid.

Jõudlusandmed avaldatakse jooksvalt EHSi koduleheküljel ja koondandmetena aastaraamatus.

Avaldatud jõudlusandmed on eelkõige aretajale mõeldud info, kes kasutab neid paaridevaliku otsuste langetamisel.

Jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste põhjal väärtustatakse täkk või mära tiitliga ELIIT ning tehakse vastav kanne hobuse passi, tõuaretusalase informatsiooni leheküljele ja elektroonilisse tõuraamatusse.

Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

Seadusandlik alus aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Aretusloomana on tunnustatud kõik tori tõugu hobused, kes on kantud või registreeritud tori tõugu hobuste tõuraamatusse. Märadele eraldi testimist ette nähtud ei ole. Selleks, et aretajatel oleks parem ülevaade oma hobuste aretuslikust väärtusest ja võrdlusmomendi saamiseks teiste loomadega peavad hobused osalema piirkondlikel ja üleriigilistel ülevaatustel, veokatsetel ja võõrratsaniku testil.

Täkkude tunnustamiseks hinnatakse neid noorhobuste ülevaatustel. Ülevaatuse tulemuste alusel võivad noored täkkud saada ajutise tunnustuse. Püsiva tunnustuse saamiseks on vajalik täkkude osalemine programmis ettenähtud jõudluskatsetel.

1. Hobuste hindamine:

Hobuste hindamine toimub vastavalt tunnustatud jõudluskontrolli läbiviimise korrale. Märade ja täkkude esmane hindamine toimub enne tõuraamatusse kandmist.

Hindamine toimub järgnevalt:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jäsemed
- d) samm
- e) traav
- f) galopp ja hüpe (tõuraamatu TA osas ei ole kohustuslik)
- g) üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt:

- 10 = suurepärase
- 9 = väga hea
- 8 = hea
- 7 = küllalt hea
- 6 = rahuldav
- 5 = piisav
- 4 = puudulik
- 3 = küllaltki halb
- 2 = halb
- 1 = väga halb
- 0 = hindamata

Hobust, kellel esineb mõigastuu, pätk, kõrivilistamine, künahaukamine või jänese kand, üldjuhul ei hinnata ja teda ei tohi kasutada suguhobusena. Jänese kannaga hobusel, kellel on väljendunud väga hea tõutüüp ja kõrge jõudlus, võib hinnata, kuid jäsmeid mitte kõrgemalt kui 4 punktiga.

2. Täkkude tunnustamine

Täkkude hindamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta aretusprogrammi raames. Täku hindamise õiguspädevaks organiks on hindamiskomisjon.

Täku hindamiseks esitamisel peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- vanus vähemalt 2 aastat;
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele;
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass);
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti;
- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõuväärtust.

Täkul ei tohi olla hammastiku ega munandite anomaaliat, viltust saba ega tehtud keha korrigeerimise operatsioone.

Hindamisotsus on kas:

- tunnustatud kaheks aastaks
- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Hindamisotsus on „tunnustatud kaheks aastaks“, kui täkk on esitatud kahe või kolme aastaselt üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel ning saanud tõu-ja hindamiskomisjonilt ajutise tunnustuse.

Hindamisotsus on “tunnustatud”, kui täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud üleriigilistel jõudluskatsetel, täidetud on päritolu nõuded ning olemas on hindamisele vastavad välised tunnused.

Hindamisotsus on “esialgu mitte tunnustatud” kui täkk ei täida esitatud nõudmisi, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab.

Hindamisotsus on „mitte tunnustatud“ kui täkk ei täida esitatud nõudmisi.

Hindamisotsus protokollitakse. Tunnustamise otsus avalikustatakse ja edastatakse kirjalikult täku omanikule hiljemalt kahe nädala jooksul peale hindamist ning avalikustatakse EHSi koduleheküljel ühe kuu jooksul ning ilmuvas aastaraamatus. Otsus “tunnustatud” kantakse hobuse passi. Selleks peab täku omanik (pidaja) edastama täku passi EHSi büroosse sissekande tegemiseks.

Emaslooma seemendusandmete registreerimise kord

Seadusandlik alus emaslooma seemendusandmete registreerimise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Seemenduseks loetakse emaslooma tiinestamist vabapaaritusega, käestpaaritusega, seemendamisega värske, jahutatud või sügavkülmutatud spermaga.

Emaslooma seemendus- ja paaritusandmete nõuetekohase registreerimise kohustus on nii täku- kui märaomanikul või omaniku esindajal.

Seemenduste ja paarituste registreerimise aluseks on järgmised dokumendid:

- täku paaritusnimekiri (lisa 4)
- paaritustunnistus (lisa 3)
- varsa sünnitunnistus või sünniteade (lisa 5, lisa 6)

Täku paaritusnimekirja peetakse eraldi iga kasutuses oleva täku kohta ja edastatakse 31. detsembriks EHS-i bürosse, kus sisestatakse nimekirja alusel paaritused elektroonilisse tõuraamatusse. Täku omanikul või tema esindajal on soovitatav jätta oma algdokumentatsiooni koopia paaritusnimekirjast.

Paaritustunnistus täidetakse iga paaritatud mära kohta ja see kaasneb alati määraga tema müügi korral. Varsa sünnitunnistus edastatakse EHS-i bürosse 30 päeva jooksul peale varsa sünni või muu sündmuse korral (nt. abort, mära mittetiinestumine jm) hiljemalt 31. detsembriks.

Seemendajana või paarituspunkti pidajana käsitletakse täku omanikku või valdajat või kunstliku seemenduse läbi viinud veterinaararsti.

Mära tiinestamine kunstliku seemendusega

Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse § 24 lg 7 peab seemendaja elektrooniliselt või paber kandjal arvestust emasloomade seemendamise kohta.

Arvestuses peavad kajastuma järgmised andmed:

- seemenduse järjekorra number;
- seemendamise aeg;
- loomapidaja/mära omaniku nimi
- isas- ja emaslooma nimi, nende registreerimisnumber ja tõuraamatunumber.

Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse § 24 lg 8 peab seemendaja eelpoolnimetatud andmed edastama aretusühingule.

Kunstliku seemenduse teel saadud järglastel, kes on saadud külmutatud või imporditud sperma kasutamise tulemusel, on kohustuslik teostada põlvnemise õigsuse kontroll.

Täkult kogutud sperma omanikuks loeb EHS täku omanikku sperma kogumise ajal, kui täkuomanik pole lepingu alusel sperma omanikuks nimetanud mõnda teist füüsilist või juriidilist isikut. Lepingu ära kiri peab olema edastatud EHS-i bürosse. Täku omaniku muutumisel jääb sperma omanik muutumatuks, kui täku ostu-müügi lepingus ei ole sätestatud teisiti.

Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

Seadusandlik alus põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- varsa sünniteade (lisa 6);
- varsa sünnitunnistus (lisa 5);
- identifikatsioonileht Hobuse identifikatsioon (lisa 7);
- nimi;
- individuaalnumber (UELN);
- kiibi edastatav kood;
- elektrooniline tõuraamatu kirje;
- hobuse pass.

Varsa sünniteate või sünnitunnistuse saadab mära omanik tõuraamatupidajale 30 päeva jooksul alates varsa sünnist. Varsa sünniteade või sünnitunnistus on aluseks kõigile järgmistele toimingutele varsa identifitseerimisel.

Varsa identifikatsioonilehte täidab EHSi poolt volitatud isik varsa ema juures. Andmed identifitseerimislehe kohta on toodud aretusprogrammi osas **Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord**. EHS tunnustab veterinaararsti poolt tehtud identifikatsioonilehte. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid.

Hobusele paneb nime omanik. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa esitähga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime, rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada rahvusvaheliselt hobusekasvatuses tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (näit. Z jne.).

Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UELN), mis on 15-kohaline, selles kajastub tori tõu universaalne suuna tõuraamatu osa (TA) või tori tõu aretussuuna tõuraamatu osa (TB) ja sünniaasta.

Kiibi paigaldab veterinaararst. Kiip tuleb paigaldada hobuse kaelale, turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma samaaegselt identifikatsioonilehe täitmisega või varem. Varasema märgistamise puhul peab hobuse pidaja esitama veterinaararsti täidetud hobuse märgistamise teate. Teatelt peab selguma, millal märgistamine toimus, märgistaja, millist hobust märgistati, paigaldatud kiibi poolt edastatav kood ja koht, kuhu kiip paigaldati. Märgistamisest teatamiseks kasutatakse Hobuse märgistamise teadet (lisa 10). Kande elektroonilisse tõuraamatusse teeb aretusühing. Elektroonilisse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi. Hobusele peab pass olema vormistatud 6 kuu jooksul tema sünnist arvates, vanemate hobuste esmakordsel identifitseerimisel väljastatakse neile pass hiljemalt 6 kuu jooksul peale identifitseerimist. Pass edastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

Seadusandlik alus seemendamise koolitusprogrammide ning seemendaja tunnistuse saamise nõuete ja tunnistuse väljastamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Eesti Hobusekasvatajate Selts ei vii läbi seemendajate koolitusi. Vajadusel tehakse koostööd Eesti Maaülikooliga.

EHS väljastab seemendaja tunnistuse (lisa 11) tegevusloaga veterinaararstile, kes tegeleb hobuste kunstliku seemendusega.

Seemendaja tunnistuse saanud veterinaararst kohustub:

- seemendusandmed edastama aretusühingule peale toimunud seemendusi sagedusega üks kord kuus;
- edastama täku, kellelt on imporditud ning kasutatud spermat seemendusel, põlvnemisandmed ning DNA profiili.

Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse § 24 lg 7 peab seemendaja elektrooniliselt või paber kandjal arvestust emasloomade seemendamise kohta.

Seemendusandmetes peavad kajastuma:

- seemenduse järjekorra number;
- seemendamise aeg;
- loomapidaja/mära omaniku nimi;
- isas- ja emaslooma nimi, nende individuaalnumber (UELN).

Tori tõugu tunnustatud sugutäkid 2012 (universaalsuund)

LISA 1

Jrk	TR	nimi	sünd	värvus	isa	ema	emaisa	aretaja / omanik	asukoht
1	TA	LUKS 13 707 T <i>Loots 649 TA liin</i>	2001	raudjas	Laser 12 109 T	Herve 23 397 T	Helk 11 833 T	Margot Mitt / Aira Viks	Aira Viks tel. 5397 40 Võlla küla, Are vald, Pärnu
2	TA	HAMADEUS 13 743 T <i>Hoius 3939 TB liin</i>	2006	raudjas	Hapollon 13 569 T	Halvi 23 841 T	Hüplik 12 745 T	Hillar Kald	Hillar Kald tel.506 8690 Lammiku k.Tartu v. Tar
3	TA	HÄRRA 13 767 T <i>Halis 348 T liin</i>	2006	tumeraudjas	Herr 11 859 T	Aade 24 669 T	Akrüül 13 541 T	OÜ Aves Ehitus kont.isik Esta Aedma	OÜ Aves Ehitus tel.53 42 Unametsa k., Tarvastu vald
4	TA	ALBION 13 627 T <i>Algus 8787 T järglaskond</i>	1999	raudjas	Algus 13 373 T	Kalli 21 075 T	Kiirus 9359 T	OÜ Bianeti/ OÜ Konuvere Tall	Merit Õunapuu tel.5615 Konuvere k.Märjamaa v.R
5	TA	ARAMIS III 13 725 T <i>Algus 8787 T järglaskond</i>	2005	raudjas	Albion 13 627 T	Landa 23 799 T	Loit 11 047 T	OÜ Konuvere Tall	Merit Õunapuu tel.5615 Konuvere k.Märjamaa v.R
6	TA	ARGUMENT 13 685 T <i>Arhippos 13 535 T järglaskond</i>	2003	tumeraudjas	Arhippos 13 535 T	Gimbra 24 103 T	Gimalai xx 13 655 T	Ester Ader	Ester Ader tel.529 24 Vaabina k.Urvaste v. V
7	TA	VÖRSIK 13 639 T <i>Virk 571 TA liin</i>	1995	raudjas	Võlur 12 087 T	Heisi 23 987 T	Heigo 11 479 T	Ester Ader/ Terje Villems	Terje Villems tel.5625 Kuusiku k. Rapla v. Ra
8	TA	VAHUR 13 647 T <i>Veluur 13 527 T järglaskond</i>	2003	kollane	Varus 13 617 T	Henna 24 583 T	Hakkur 12 751 T	Kaja Väärssi	Kaja Väärssi tel.5347 47 Nõuni k. Palupere v. Va
9	TA	PÄGIMOR 13 769 T <i>Premium 13 547 T järglaskond</i>	2006	raudjas	Pärn 13 587 T	Gimbra 24 103 T	Gimalai xx 13 655 T	Ester Ader	Ester Ader tel.52 92 489 Vaabina küla, Urvaste vald
10	TA	PRESIDENT 13 755 T <i>Premium 13 547 T järglaskond</i>	2007	raudjas	Prominent 13 657 T	Hennessy 24 697 T	Hermelin 13 549 T	Liis Ira	Liis Ira tel.5064344 Kasepere k. Padise v. Ha
11	TA	LANCELOT-UW- 13 691 T <i>Loots 649 TA liin</i>	2003	raudjas	Leigar 12 315 T	Hanni 21 811 T	Helker 11 331 T	Ute Wohlrab	Ute Wohlrab tel.56 464 Kuigatsi k. Puka vald, V
12	TA	HIILGUS * <i>Hoius 3939 TB liin</i>	2009	raudjas	Hilbek 13 533 T	Arielle 24 877 T	Agarus Ise 13 625 T	Jäneda HK OÜ kont.isik Eliis Veiper	Eliis Veiper tel.5225 71 Jäneda k. Tapa v.Lääne-V
13	TA	PORTUGAL 13 791 T* <i>Premium 13 547 T järglaskond</i>	2009	raudjas	Premial 13 571 T	Dagma 23 929 T	27 Delfiin 13 531 T	OÜ Topi Mõis kont.isik Andres Vaan	Andres Vaan tel.5656 9 Seira küla,Lihula vald,L
14	TA	HAGAR HIRMUS T* <i>Hoius 3939 TB liin</i>	2009	kõrb	Hilbek 13 533 T	Agrande 24 695 T	Agar 13 593 T	Jäneda HK OÜ	Sirly Viirmaa tel. 56754 Soometsa k.Häädemeeste
15	TA	HOFMAN T* <i>Hoius 3939 TB liin</i>	2010	raudjas- kimmel	Hertsog 12 521 T	Helbe 24 059 T	Heigo 11 479 T	Rannaküla Tall OÜ	Heidi Reidla tel.580527 Kandiküla k.Tähtvere v

* ajutine tunnustus

Rootsis

1	TA	HILBEK 13 533 T	1991	tumeraudjas	Hiirik 13 007 T	Delbe 19 773 T	33 Difer	Tori HK RM/ Toric Center/ Rootsi	kont.Imre Sams tel.503
2	TA	ARHIBALD 13 631 T	2001	tumeraudjas	Arhippos 13 535 T	Amoore 23 777 T	Aaker 9969 T	AS Tori Hobune/Toric Center/ Rootsi	Maria Livv tel.465 231 531

Tori tõugu tunnustatud sugutäkid 2012 (aretussuund)

LISA 2

Jrk	TR	nimi	sünd	värvus	isa	ema	emaisa	aretaja/omanik	asukoht
1	TB lisa-osa A	HOMEROS 13 679 T <i>Hingstar 317 T liin</i>	1999	raudjas	Hopper 11 451 T	Miira T	Sukles 12 091 T	Paul Tammemägi/ EHS	Tartumaa, Ülenurme, EPM kont.isik Merli Sild tel.5345
2	TB	ARTI 13 605 T <i>Arsenal xx järglaskond</i>	1998	kõrb	Arsenal xx 13 661 T	Aidi 22 097 T	Angel 11 621 T	Enn Ehastu/Tarmo Piho	Tarmo Piho tel.505 2282 Nüpli k. Otepää vald, Valgaru
3	TB	PÄRN 13 587 T <i>Premium 13 547 T järglaskond</i>	1998	raudjas	Premium 13 547 T	Disette 24 025 T	27 Delfiin 13 531 T	Andres Kallaste/Tika Talu	Kalvar Ige tel.504 4169 Kõrkvere k. Põide v. Saaremaa
4	TB	OPAAL 13 697 T <i>Omer xx järglaskond</i>	2000	kollane	Omer xx	Barby 24 235 T	Bellekt	Tiit Talve/OÜ Konuvere Tall	Merit Õunapuu tel. 5615 293 Konuvere k.Märjamaa v.Rapla
5	TB	LUXUS 13 693 T <i>Lakmus 13 575 T järglaskond</i>	2002	hall	Lakmus 13 575 T	Palla 24 279 T	151 Poedinok 13 591 T	Hillar Kald	Hillar Kald tel.506 8690 Lammiku k.Tartu v. Tartumaa
6	TB	CREDO 13 681 T <i>Casanova 13 581 T järglaskond</i>	2003	kõrb	Casanova 13 581 T	Presli 24 139 T	Premium 13 547 T	Andres Kallaste/ EHS	Triin Valk Luunja, Tartumaa
7	TB	CAMBRINIUS 13 753 T <i>Casanova 13 581 T järglaskond</i>	2005	must	Casanova 13 581 T	Printsess 24 389 T	Premium 13 547 T	Andres Kallaste/ Rebeka Luhaste	Rebeka Luhaste tel.5665 19 Heimtali k. Pärsti v. Viljandimaa
8	TB	LÜÜBEK 13 727 T <i>Lakmus 13 575 T järglaskond</i>	2005	kõrb	Lakmus 13 575 T	Aroonia 20 367 T	Aaker 9969 T	OÜ Tori Hobusekasvandus	Imre Sams tel.503 1892 Tori alevik. Tori v. Pärnumaa
9	TB	CLIPPER 13 807 T * <i>Casanova 13 581 T järglaskond</i>	2009	raudjas	Casanova 13 581 T	Barby 24 235 T	Bellekt	Tiit Talve	Tiit Talve tel. 504 7495 Laimetsa k. Imavere v. Järva
10	TB	HOSTON <i>Hingstar 317 T liin</i>	2009	tumeraudjas	Homerost 13 679 T	Aidi 24 855 T	Ailur 12 391 T	Rein Haggi / Helina Amur	Pikknurme küla, Puurmanni Jõegevamaa tel. 53 45 7140

* ajutine tunnustus

Komponenttõugudest tunnustatud täkid tori hobuste tõuraamatu TB osas (aretussuund)

1	TB	FUKS 13 601 T hannover	1991	tumekõrb	49 Fassaad	Draama	29 Domesfen	Reet Proover/Maie Kelle	Maie Kelle tel.5398 4434 Liikva küla, Harku v. Harjumaa
2	TB	CASANOVA 13 581 T holstein	1996	mustjas-kõrb	Cor de la Bryere	Fenja III	Grundyman xx	Gerhard Ohlsen/ Meriel Isok	Meriel Isok tel.509 0690 Vääna, Harjumaa
3	TB	CUMBERLAND 13 729 T holstein	2005	kõrb	Corrado I	Iris VIII	Sun.Boulevard xx	Lotte Jensen/ Imre Sams	Imre Sams tel.503 1892 Tori alevik, Tori v. Pärnumaa
4	TB	EAGLE PASS trakeen	1998	kõrb	199 Palladium	1690 Elanta	136 Temp 5	OÜ Kaasiku Talupidaja / Roland Raik	Maris Suuster Kärdla, Hiiumaa

1. PAARITUSTUNNISTUS nr. 0014200

Paarituspunktis (address) _____

Paaritatud sugutäkuga _____ (nimi ja TR nr.) reg.nr. _____

täku tõug _____ sünd. _____ värvus _____

Täku vanemad: isa _____ ema: _____

MÄRA TUNNUSED

Nimi: _____ reg. nr. _____ TR nr. _____

värvus _____ sünd. _____

Mära vanemad: isa _____ ema: _____

Paarituste (kunstliku seemenduse) aeg: _____ 20 a.

Korduspaariruse (kunstliku seemenduse) aeg: _____ 20 a.

Tiinuse kontrolli tulemus: _____

Mära omanik: _____ (nimi ja aadress)

Toimunud paaritust (seemendust) tõendab: _____ (nimi ja allkiri)

Paaritustunnistuse saanud: _____ (nimi ja allkiri)

II. VARSA SÜNNITUNNISTUS

Ülalnimetatud paarituse tagajärjel on sündinud varss:

Sündimise aeg: _____ 20 a.

SUGU	NIMI*	VÄRVUS JA MÄRGISED

* Varsa nimi peab algama isa nime algustähega (v.a. trakeenid)

Hobuse passi taotlus mitte tõuraamatusse registreerimiseks tõuraamatusse registreerimiseks

Ülalnimetatud paarituse tagajärjel:

 mära ei tiinestunud loode aborteerus _____ (kuupäev) surnultsünd _____ (kuupäev)

Mära omanik: _____ (nimi ja allkiri)

Varsa omanik: _____ (nimi ja allkiri)

EHS-i töötaja: _____ (nimi ja allkiri)

Märkused: Paaritus- ja varsatunnistuse (blanketi kolmas eksemplar) saata ära Eesti Hobusekasvatajate Seltsi (EHS) hiljemalt 31. detsembriks paaritusaastal. Paaritus- ja varsa sünnitunnistuse (blanketi esimene eksemplar) saata EHS-i 30 päeva jooksul peale varsasündi või muud sündmust ülalnimetatud paarituse / seemenduse tagajärjel. Blanketi esimene eksemplar saata EHS-i samuti teatega, kui mära ei tiinestu.

EESTI HOBUSEKASVATAJATE SELTS

1. PAARITUSTUNNISTUS nr. 0014200

Paarituspunktis (address): _____

Paaritatud sugutätkuga _____ reg.nr. _____
(isane ja TR nr.)

tätku tõug _____ sünd _____ värvus _____

Tätku vanemad: isa _____ ema _____

MÄRA TUNNUSED

Nimi: _____ reg. nr. _____ TR nr. _____

värvus _____ sünd _____

Mära vanemad: isa _____ ema _____

Paaritusis (kunstliku seemenduse) aeg: _____ 20 a.

Korduspaaritus (kunstliku seemenduse) aeg: _____ 20 a.

Tiinuse kontrolli tulemus: _____

Mära omanik: _____
(isane ja ema)

Toimunud paaritust (seemendust) lõendab: _____
(isane ja ema)

Paaritustunnistuse saanud: _____
(isane ja ema)

II. VARSA SÜNNITUNNISTUS

Ülatanimetatud paarituse tagajärjel on sündinud varss:

Lisa 5

Sünnimise aeg: _____ 20 a.

SUGU	NIMI*	VÄRVUS JA MÄRGISED

* Varss nimi peab algama isa nime algustähega (v.a. trakoonid)

Hobuse passi taotlus mitte tärsamatusse registreerimiseks tärsamatusse registreerimiseks

Ülatanimetatud paarituse tagajärjel:

märs ei tähestunud

loode aborterus _____
(isane)

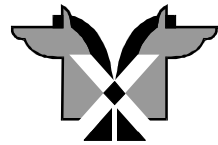
sumultaünd _____
(isane)

Mära omanik: _____
(isane ja ema)

Varss omanik: _____
(isane ja ema)

EHS-i töötaja: _____
(isane ja ema)

Märkused: Paaritus- ja varssitunnistuse (blanketi kolmas eksemplar) saata ära Eesti Hobusekasvatajate Selts (EHS) hiljemal 31. detsembriks peatsusaasta. Paaritus- ja varssitunnistuse (blanketi esimene eksemplar) saata EHS-i 30 päeva jooksul peale varss sündi või muud sündmust (ülatanimetatud paarituse / seemenduse kasutamist). Blanketi esimene eksemplar saata EHS-i sahtli teatruks, kui märs ei tähestu.

Eesti Hobusekasvatajate Selts
Pärnu mnt 13, 86801 Tori Pärnumaa
Tel: +372 44 66 995 Fax: +372 44 66 066
e-mail: ehs@ehs.ee

TEADE VARSA SÜNNIST 20 .... a.

LISA 6

Omaniku nimi: .....

Kontaktandmed (tel, aadress): .....

.....
.....

Sünniaeg ja sugu	Nimi	Isa ja ema (nimi, ¹ TR nr. ning paaritustunnistuse nr)	Värvus ja märgised

.....
/kuupäev/

.....
/nimi, allkiri/

Varsa sünniteate palume ära saata hiljemalt 30 päeva jooksul peale varsa sündi.

¹TR number – tõuraamatu number (selle puudumisel kirjutada registreerimise number)

HOBUKASVATAJATE SELTS

Kleebistaja: LISA 7

Kleebistamise aeg: _____

Nimi _____ Sugu _____

Tõug _____ Sünniaeg _____

Sünnikoht _____

Omanik _____

Paaritamise aeg _____ Paaritustunnistuse number _____

Isa, TR nr _____ Emal, TR nr _____

Värvus _____

Pea _____

VE _____

PE _____

VT _____

PT _____

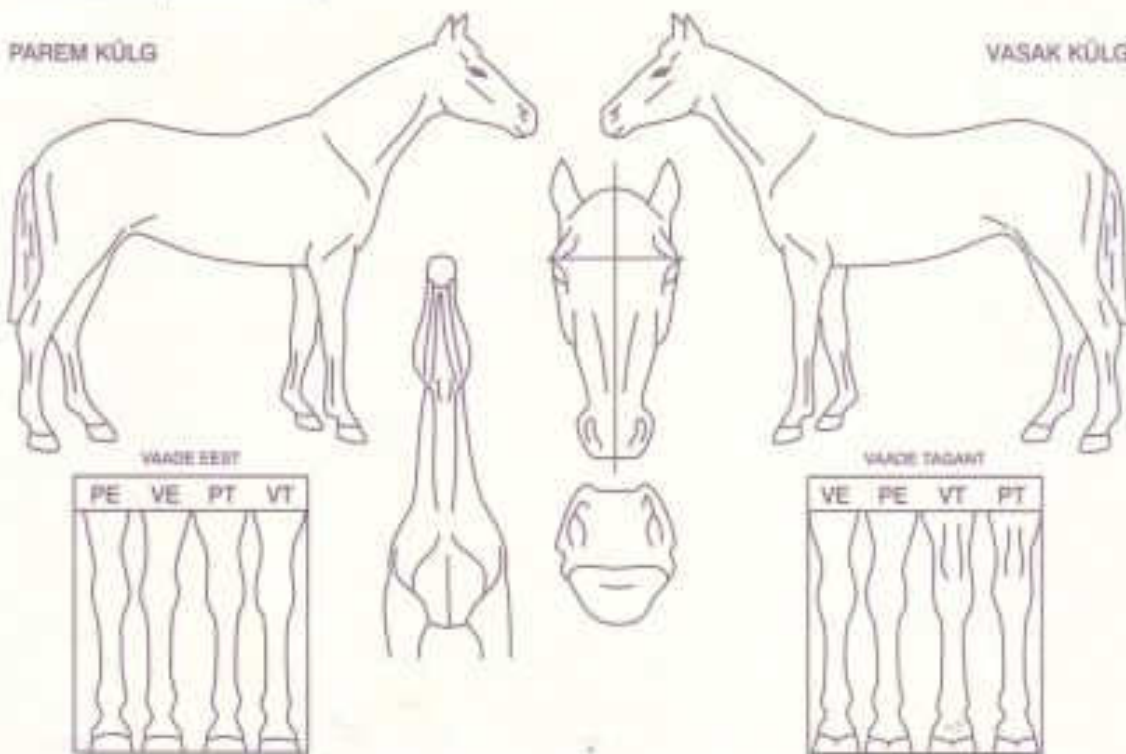
Kere _____

Märksused

Kontuurdiagrammide märgistamiseks kasutatakse punase joonega, armi asukohta näitab must nool, pöörised tähistatakse X-ga. Märkside puudumise tähistatakse 0-ga. Valgete märgisteta hobusel kantakse kontuurdiagrammide vähemalt 5 pöörist. Käbi asukoht märgistatakse ristkülikuga.

PAREM KÜLG

VASAK KÜLG

Omanik _____ Identifitseerija _____

(0000000)

(0000) (0000)

(0000) (0000)

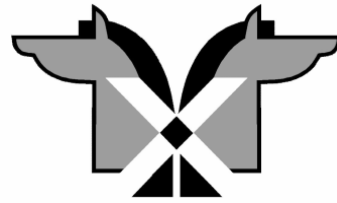
KARJAS OLEVATE HOBUSTE ARVESTUSE PIDAMISE VORM

alus: Põllumajandusministri 21.12.2009. a määrus nr. 128 § 12 lg 4

andmed tuleb kajastada arvestuses **kolme päeva** jooksul (§ 12 lg 5)

Loomapidaja andmed (nimi, aadress): _____

JRK	Nimi Registrinumber	Tõug	Sünniaeg (päev, kuu, aasta, koht)	Karja toomise aeg (kuupäev)	Eelmine omanik (nimi, aadress, isiku- või registri- kood)	Karja toomise eesmärk (ost, pidamine, rent jms)	Karjast välja viimine (kuupäev)
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							

OMANIKU MUUTUS

LISA 9

HOBUNE: .....
UELN: .....
Kiibi nr: .....
Sünniaeg: .....
Isa: ..... **Ema:** .....

ENDINE OMANIK:

Nimi: .....
Address: .....
.....
Telefon, e-mail: .....

UUS OMANIK:

Nimi: .....
Address: .....
.....
Telefon, e-mail: .....

OMANIKU MUUTUSE KUUPÄEV: .....

ALLKIRJAD :

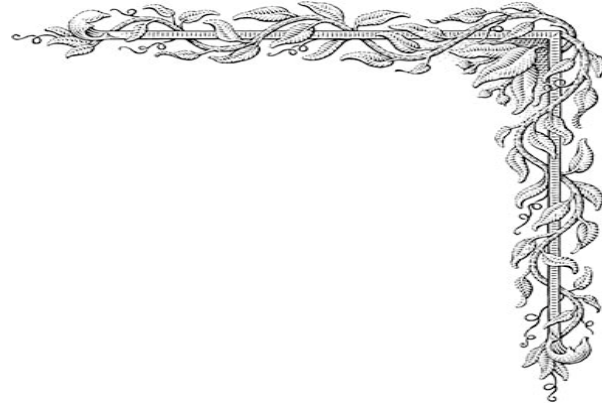
Endine omanik: .....

Uus omanik: .....

TRANSPONDRI KLEEBISE KOHT

HOBUSE MÄRGISTAMISE TEADE**LISA 10**

Kuupäev	
Koht	
Käesolevaga kinnitan, et olen elektroonilise transpondriga märgistanud järgmise hobuse:	
HOBUSE NIMI/UELN kood	
SÜNNIAEG	
EMA NIMI (täidetakse varsa puhul)	
VÄRVUS	
MÄRGISTE KIRJELDUS	
TRANSPONDRI PAIGALDAMISE KOHT	
Hobuse omaniku/pidaja nimi ja allkiri	
Kinnitan, et kontrollisin enne märgistamist ja ei leidnud varasema märgistuse olemasolu	
Märgistanud isiku nimi, allkiri ja ametnimetus	

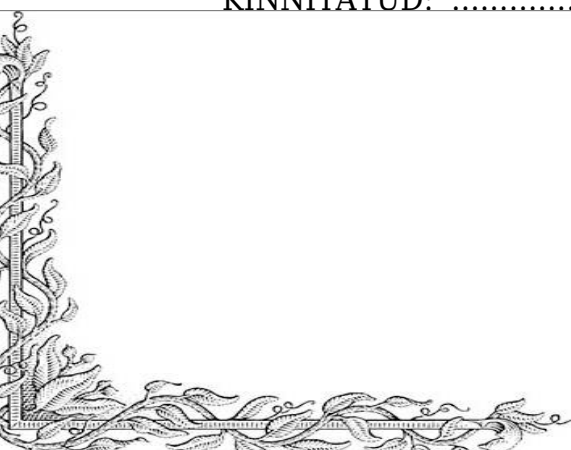
EESTI
HOBUSEKASVATAJATE
SELTS
HOBUSTE SEEMENDAJA
TUNNISTUS

TUNNUSTATUD SEEMENDAJA

nimi , isikukood

Tunnustus kehtib .... kuni .... .

KINNITATUD: .....

Tori 2012,